

Anna Słowikowska

PODSTAWY PRAWNE
ODPOWIEDZIALNOŚCI WIERNYCH
ZA MATERIALNE POTRZEBY KOŚCIOŁA

Odpowiedzialność wiernych za Kościół wynika z więzów przynależności do niego, które powstały przez przyjęcie chrztu. Na mocy tego sakramentu człowiek ukonstytuowany zostaje osobą w Kościele (*constituitur persona*)¹. Jego podmiotowość prawna urzeczywistnia się we wspólnocie poprzez określone obowiązki i uprawnienia. Jednym z nich jest powierzenie wiernemu odpowiedzialności za materialne potrzeby Kościoła. Ustawodawca powszechny stanowi o tej odpowiedzialności dwukrotnie. W tytule I *Obowiązki i prawa wszystkich wiernych*, który znajduje się w Księdze II KPK/83 *Lud Boży* wyraża ją w formie obowiązku: „Wierni mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1). Natomiast w tytule I *Nabywanie dóbr*, który jest częścią Księgi V KPK/83 *Dobra doczesne Kościoła* zredagował następujące uprawnienie: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła” (kan. 1261 § 1). Ponadto podkreślił: „Kościół posiada wrodzone prawo domagania się

DR ANNA SŁOWIKOWSKA – adiunkt, Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: sanka@kul.pl

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83], kan. 96.

od wiernych tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów” (kan. 1260).

W związku z tym, że ustawodawca przedmiot odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła odniósł do realizacji właściwych tej wspólnocie celów, tj. organizowania kultu Bożego, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenia dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych (kan. 1254 § 2), w niniejszym artykule powstaje potrzeba zbadania jej podstaw prawnych. Analiza będzie dotyczyć eksploracji źródeł, które ustawodawca uznał za fundamentalne w procesie kodyfikacji obowiązku wiernych zaradzenia materialnym potrzebom Kościoła. W dokumentacji źródłowej do KPK/83² w odniesieniu do kan. 222 § 1 wymieniono: kan. 1496 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.³, postanowienia dekretów Soboru Watykańskiego II: o apostołstwie świeckich⁴ (nr 21), o misyjnej działalności Kościoła⁵ (nr 36), o posłudze i życiu prezbiterów⁶ (nr 20-21) oraz regulacje zawarte w adhortacji apostołskiej papieża Pawła VI *Nobis in animo*⁷. Zatem źródła wskazane przez Papieską Komisję ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego będą determinowały układ i treść zawartą w artykule. Jednocześnie wyznaczone zadanie badawcze realizowane będzie z uwzględnieniem również odpowiedzi na następujące pytanie: czy źródła do kan. 222 § 1 stanowiły jedyne podstawy prawne, które w *mens legislatoris* zadecy-

² Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1989, przyp. do kan. 222 § 1, s. 59.

³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

⁴ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de apostołatu laicorum *Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 377-401 [dalej cyt.: AA].

⁵ Tenże, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-90; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 433-71 [dalej cyt.: AG].

⁶ Tenże, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 478-508 [dalej cyt.: PO].

⁷ Paulus PP. VI, Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christifideles totius catholici orbis: de auctis Ecclesiae necessitatibus in Terra Sancta *Nobis in animo* (25.03.1974), AAS 66 (1974), s. 177-88.

dowały o nadaniu piątemu przykazaniu kościelnemu⁸ charakteru normatywnego?

1. REGULACJE KODEKSU PIOBENEDYKTYŃSKIEGO I ŹRÓDŁA JEGO DYSPOZYCJI

Ustawodawca w KPK/17 postanowił: „Kościołowi przysługuje prawo, niezależne od władzy cywilnej, domagania się od wiernych tego, co jest konieczne do sprawowania kultu Bożego, odpowiedniego utrzymania duchownych i innych urzędników kościelnych oraz innych celów jemu właściwych” (kan. 1496)⁹. Z przytoczonego przepisu wynika, że w dyspozycji normy prawnej w nim zawartej odmiennie, niż aktualnie, określona została podstawa odpowiedzialności za materialne potrzeby Kościoła.

Po pierwsze, odpowiedzialność skodyfikowana została jako uprawnienie Kościoła, a nie obowiązek wiernych. Nie oznacza to, że rozporządzenie takie w ogóle nie dotyczyło wiernych. Właśnie z prawem Kościoła korelatywnie związane było zobowiązanie wiernych do zaradzenia potrzebom wspólnoty, do której przynależą. Świadczy o tym użyty przez ustawodawcę łaciński czasownik *exigo*, *-ere*¹⁰. Po drugie, w literaturze przedmiotu przyjęto stosowanie terminologii, zgodnie z którą w odniesieniu do analizowanego kanonu traktowano o „prawie Kościoła do żądania od wiernych świadczeń na cele kościelne” [Bączkiewicz, Baron i Stawinoga 1958, 543; Pasternak 1970, 234]. Komentatorzy podkreślali, że obok prawa Kościoła istnieje obowiązek wiernych [Bączkiewicz, Baron i Stawinoga 1958, 543], dlatego, jeśli władza kościelna – na mocy przysługującego jej uprawnienia – przedstawiała materialne potrzeby Kościoła na realizację właściwych mu

⁸ Chodzi o treść piątego przykazania kościelnego zawartego w tzw. *Katechizmie św. Piusa X*, które moralnie (w sumieniu) zobowiązywało wiernych „Kościoł i duchowieństwo w potrzebach wspomagać” (cap. IV: *De praeceptis Ecclesiae*, art. 4: *De quinto Ecclesiae praecepto*: „Ecclesiae clerique necessitatibus praecepto” [Gasparri 1933, 56; Tenże 2015, 125]). Szerzej na ten temat i podstaw teologicznych kan. 222 § 1 zob. Słowikowska 2017, 215-34.

⁹ „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”.

¹⁰ W dziedzinie majątkowej oznacza: ‘żądać’, ‘wymagać’, ‘domagać się zapłaty’, ‘pobierać’, ‘ściągać’, ‘zabierać’, ‘odejmować’ [Sondel 2009, 353-54; Jougan 1958, 241]; ‘zabrać’, ‘osiągnąć’ (sumę), ‘zmuszać do zapłacenia’, ‘egzekwować’, ‘wymuszać’ [Korpanty 2001, 711]; ‘zarządzać’ [Plezia 2007, 419].

celów, to wierni stawali się zobowiązani zaradzić tym potrzebom. Po trzecie, prawo Kościoła żądania od wiernych określonych świadczeń zredukowane zostało jako prawo niezależne od władzy świeckiej. Wydaje się, że doprecyzowanie, iż prawo to jest *independens a civili potestate* nie było konieczne, ponieważ kan. 1496 umieszczono wśród przepisów wprowadzających do części VI *O majątku kościelnym*, składającej się na Księgę III *O rzeczach*, w której to części w pierwszym kanonie określono zdolność majątkową, czyli wrodzone prawo Kościoła do nabywania, posiadania i administrowania majątkiem w sposób wolny i niezależny od władzy świeckiej (kan. 1495 § 1). Zatem spełnianie obowiązku zaradzenia potrzebom materialnym wspólnoty wierzących było odpowiedzią na prawo Kościoła domagania się od wiernych takiej pomocy, co – *per se* – stanowi sposób nabywania majątku przez Kościół. Wynika z tego, że w KPK/17 wystarczającą podstawą odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła było jego wrodzone prawo (*ius nativum*) do nabywania majątku.

Wskazanie regulacji KPK/17, w których skodyfikowana została norma odnosząca się do odpowiedzialności za materialne potrzeby Kościoła nie wyczerpuje jednak zagadnienia, ponieważ istotne w tym przedmiocie są również źródła tych postanowień. Ustawodawca przy redagowaniu tej kolekcji praw podał bogatą dokumentację źródłową kan. 1496¹¹. Rozpoczął ją od wskazań zawartych w Dekrecie Gracjana (np.: c. 67, C. XVI, q. 1) przypominając m.in. o obowiązku świeckich oddawania owoców z pierwocin zbiorów, dziesięcin, czy innych ofiar, którymi to darami mieli następnie dysponować biskupi (c. 3, C. XVI, q. 2). Na wypełnienie zobowiązania ponoszenia powyższych ofiar oraz składania jałmużny zwrócił także uwagę papież Innocenty III w liście *Eius exemplo* odnoszącym się do nawróconych waldensów. Biskup Rzymu wskazał, że odpowiedzialność za materialne utrzymanie duchownych wynika z przykazania Pańskiego¹². Ustalenia dotyczące obowiązku ofiarności wiernych przypomniane zostały również w *Liber Sextus* Bonifacego VIII (c. 1 *de decimis, primitiis et oblationibus*, III, 13, in VI°).

¹¹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabeticum ab Emo Petro Card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1943, przyp. do kan. 1496, s. 512.

¹² Innocentius PP. III, Epistola *Eius exemplo* (18.12.1208), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes* [dalej cyt.: *Fontes*], vol. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745*, n. 1-364, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1947, nr 30, s. 29 (28-29).

Istotne rozstrzygnięcia podjęte zostały przez Sobór Trydencki. W odniesieniu do kapłanów sprawujących troskę pasterską nad nowo tworzonymi parafiami lub wiernymi z wydzielonych kościołów rektoralnych, zdecydował o przyznaniu odpowiednich części dochodów kościelnych, według woli biskupa, z przychodów, które należały do kościoła macierzystego. Ponadto, w miarę potrzeb biskup mógł przymusić (łac. *compello*, *-puli*) wiernych do dostarczania środków na utrzymanie tych kapłanów¹³. Ojcowie soborowi zobowiązali także synod prowincjalny do rozpatrzenia i oszacowania, które kościoły katedralne powinny być połączone, a które wyposażone w większe dochody, ponieważ niektóre z nich osiągały tak niskie, że nie odpowiadało to godności biskupiej ani nie było wystarczające dla zaspokojenia potrzeb samych kościołów. Udokumentowane czynności synodu prowincjalnego miały być następnie wysłane do Biskupa Rzymu, który podejmował w tych sprawach ostateczne decyzje. Dopóki jednak one nie zapadały – zgodnie z uchwałami Soboru Trydenckiego – o biskupów potrzebujących wsparcia z racji ubóstwa swych diecezji troszczył się papież, wykorzystując na ten cel inne beneficja. Z kolei utrzymaniu ubogich parafii miał zarządzić biskup poprzez połączenie beneficjów, wyznaczanie pierwocin lub dziesięcin, składek i kolekt parafian lub poszukiwanie innych sposobów, dzięki którym zbierano środki wystarczające dla odpowiedniego zaspokojenia potrzeb rektora i parafii¹⁴. Odpowiedzialność za materialne potrzeby Kościoła nie spoczywała więc tylko na wiernych. Władza kościelna również była do niej zobowiązana. Z tego też powodu Ojcowie Soboru podjął decyzję o zwolnieniach z określonych świadczeń. Ulgi dotyczyły ubogich kościołów katedralnych, w których roczny dochód nie przekraczał 1000 dukatów, oraz parafialnych, w których roczny dochód nie był wyższy niż 100 dukatów¹⁵. Sobór potępił tych, którzy należne Kościołowi dziesięciny przejmowali i zachowy-

¹³ *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini sub Paulo III, Iulio III, Pio III Pontificibus Max. cum privilegio*, apud Antonium Antonianum, Mediolani 1564, sessio XXI (16.07.1562): *decretum de reformatione*, cap. IV; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski. T. IV (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM. Księża Jezuita, Kraków 2005, s. 618. Na temat sposobu wykonania tych postanowień zob. *Sacra Congregatio Concilii, Marsorum* (16.04.1639), w: *Fontes*, vol. V: *Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760*, n. 2056-3704, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1930, nr 2604, s. 284.

¹⁴ *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini*, sessio XXIV (11.11.1563): *decretum de reformatione*, cap. XIII; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 755, 757.

¹⁵ Tamże.

wali dla siebie, zatrzymując cudzą własność. Nadto, zachęcił wiernych, aby *ex caritate* i z odpowiedzialności za swoich pasterzy z dóbr otrzymanych od Boga hojnie wspierali biskupów i proboszczów, którzy kierują najbiedniejszymi kościołami¹⁶. Powyższe postanowienia utrzymał w mocy i doprecyzował papież Benedykt XIV w konstytucji *Ad militantis Ecclesiae*¹⁷ (§ 11 i § 13).

Następnie, choć papież Pius VI nie wprowadził zmian w kwestii pomocy w utrzymaniu funkcjonowania Kościoła, to jednak jego konstytucja *Auctorem fidei*¹⁸ miała fundamentalne znaczenie dla badanego zagadnienia. Biskup Rzymu potępił jansenistyczne błędy uchwalone przez Synod w Pistoii, który m.in. nakazywał zaprzestania „zamawiania” Mszy prywatnych i składania w związku z tym ofiar intencyjnych, a także zaapelował do duchownych, aby nie przyjmowali od wiernych ofiar składanych z okazji sprawowania innych sakramentów. Pius VI nie zgodził się z oskarżaniem kapłanów o nadużywanie i wykorzystywanie prawa apostolskiego dotyczącego przyjmowania pomocy doczesnej od tych, dla których pełnią posługę duchową. Uznał zatem postanowienia Synodu w Pistoii za fałszywe, pochopne, szkodliwe dla duszpasterstwa i prawa w Kościele oraz krzywdzące jego szafarzy (nr LIV).

W ramach problematyki dotyczącej odpowiedzialności za materialne potrzeby Kościoła należy odnieść się także do kwestii rozstrzygania trudności, z jakimi Kościół musiał się zmierzyć. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary zobowiązana była do udzielania odpowiedzi na konkretne zagadnienia. Pytano ją m.in. o najlepszy sposób utrzymywania szafarzy w nowych regionach działalności Kościoła, o rodzaje ofiar, jakie świeccy powinni składać, a także o możliwość udzielania posług duchowych wiernym, np. chrztu dzieci, jeśli odmawiają złożenia ofiary z tej okazji. W pierwszej z poruszonych kwestii, zdaniem Kongregacji, należało zadbać o dochody kościołów, w których posługę pełnili duszpasterze oraz o dobrowolne ofiary wiernych; w drugiej – dla Dykasterii ważne było, aby wierni pamiętali, że do utrzymania szafarzy Kościoła zobowiązani są w sumieniu; natomiast w trzeciej – Kongregacja zwróciła uwagę, że odmówienie udzielenia chrztu

¹⁶ *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini*, sessio XXV (3.12.1563): *decretum de reformatione*, cap. XII; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 833.

¹⁷ Benedictus PP. XIV, *Constitutio Ad militantis* (30.03.1742), w: *Fontes*, vol. I, nr 326, s. 725-26.

¹⁸ Pius PP. VI, *Constitutio Auctorem fidei* prop. Synodi Pistorien., damn. (28.08.1794), w: *Fontes*, vol. II: *Romani Pontifices. A. 1746-1865*, n. 365-544, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1948, nr 475, s. 702.

z przyczyny braku ofiary składanej przy okazji jego sprawowania byłoby przeciwne godności i świętości sakramentu¹⁹. Należy także zauważyć, że Kongregacja dostrzegała problemy w poszczególnych Kościołach partykularnych i starała się je rozwiązać, mając świadomość tego, że w niektórych regionach mimo ofiarności wiernych, nie zawsze udaje się zaradzić potrzebom Kościoła²⁰. Również Święta Kongregacja Soboru rozstrzygała sprawy wątpliwe. Dla przykładu we Francji, w wyniku rozdziału Kościoła od Państwa, powstał problem utrzymania duchownych. Proboszczowie zobowiązani byli zbierać ofiary od wiernych znajdujących się na terytorium ich dzielnic i przekazywać je biskupowi. Wielu z duszpasterzy odmawiało wykonania tego polecenia, dlatego skierowano do Kongregacji wątpliwość: czy należy zmusić proboszcza do zbierania ofiar wśród wiernych, czy też należy zastosować karę za nieposłuszeństwo, nie wykluczając pozbawienia urzędu. Kongregacja orzekła, że w poważnych przypadkach biskup będzie mógł bezpośrednio lub przez innych zmusić proboszcza do zbierania ofiar i po upomnieniu zastosować kary kanoniczne za nieposłuszeństwo, a jeśli zostaną spełnione wszystkie przesłanki ku temu, będzie mógł go również usunąć z parafii²¹.

Pełne troski stanowisko na temat odpowiedzialności wiernych za Kościół przedstawił papież Pius X w liście *Aere nefariumque* skierowanym do ordynariuszów miejsca w Republice Ekwadoru. Wskazał na trudną sytuację Kościoła w tym kraju, również z tego względu, że jego dobra materialne zostały rozgrabione, a prawo własności naruszone. Zwrócił uwagę na fakt, że Kościół ma obowiązek czuwać nad koniecznością sprawowania kultu Bożego, ale został doprowadzony do takiego ubóstwa, że nie może tego czynić, dlatego z pomocą muszą mu przyjść wierni, każdy według swoich możliwości²². W obronie nienaruszalności prawa własności przysługującego Kościołowi, tenże papież promulgował encyklikę *Iamdudum*, w której opi-

¹⁹ Sacra Congregatio de Propaganda Fide, (*C.G. – Bardstown*) (13.05.1816), w: *Fontes*, vol. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1700*, n. 4428-5822, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1935, nr 4705, s. 231, pytania i odpowiedzi do kwestii 2-4.

²⁰ Zob. Taż, *Instructio (ad Vic. Ap. Indiar. Orient.)* (8.09.1869), w: *Fontes*, vol. VII, nr 4876, s. 420, nr 23.

²¹ Sacra Congregatio Concilii, *Carcassonen. Collectionis eleemosynarum in paroeciis* (29.04.1911), AAS 3 (1911), s. 277-78.

²² Pius PP. X, *Epistola qua Pontifex dolet de iniuriis in religionem catholicam illatis a Gubernio Reipublicae Aequatorianae. Venerabilibus fratribus et dilectis filiis episcopis ceterisque locorum ordinariis in Republica Aequatoriana Aere nefariumque* (14.05.1905), ASS 40 (1907), s. 664.

sał losy katolików w Republice Portugalii. Odnosząc się do dekretu rządowego o oddzieleniu Kościoła od Państwa, Pius X wyjaśniał, że na mocy tego aktu normatywnego Kościół w Portugalii został pozbawiony wszystkiego, dzięki czemu nie mógł realizować swoich celów, czyli sprawowania kultu Bożego, utrzymania duchownych i pełnienia dzieł miłosierdzia. Splądrowano jego dobra i uczyniono zamach na jego prawo własności, efektem czego stało się uniemożliwienie Kościołowi zdobywania środków na działalność w przyszłości. Władze państwowe zniosły obowiązek katolików świadczenia pomocy i utrzymania duszpasterzy parafialnych, zabraniając im podejmowania jakiejkolwiek aktywności w tym zakresie. Choć zezwolono wiernym na świadczenia w formie dobrowolnych ofiar, które pokrywałyby wydatki związane ze sprawowaniem kultu Bożego, to jednak postanowiono, aby 1/3 tych ofiar była przeznaczona na zatrudnianie do pomocy obywateli. Papież Pius X potępił i odrzucił dekret o separacji Kościoła i Państwa w Portugalii. Podkreślił, że uchwalone przez władze świeckie prawo gardzi Bogiem, odrzuca wiarę katolicką, unieważnia traktaty zawarte ze Stolicą Apostolską, narusza prawo natury i prawo własności, uciska wolność Kościoła i jego Boską konstytucję, szkodzi i obraża majestat Biskupa Rzymu, biskupów, portugalskiego duchowieństwa i wiernych²³.

2. POSTANOWIENIA SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Analiza podstaw prawnych odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła wymaga uwzględnienia również nauczania *Vaticanum II*. Sobór, jako uroczyste zebranie biskupów wchodzących w skład Kolegium Biskupów (KPK/83, kan. 337 § 1), obraduje nad sprawami całego Kościoła. Jego uchwały mają moc obowiązującą po zatwierdzeniu i promulgowaniu przez Biskupa Rzymu (KPK/83, kan. 341 § 1) [Sitarz 2004, 165]. Powinny być odczytywane, poznawane i przyswajane jako miarodajne i normatywne teksty Magisterium, należące do Tradycji Kościoła²⁴. Zatem należy je

²³ Tenze, Litterae encyclicae venerabilibus fratribus patriarchis primatibus archiepiscopis episcopis aliisque locorum ordinariis pacem et communionem cum Apostolica Sede habentibus *Iamdudum in Lusitania* (24.05.1911), AAS 3 (1911), s. 219, 222.

²⁴ Benedictus PP. XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Annus Fidei incohatur *Porta fidei* (11.10.2011), AAS 103 (2011), s. 723-34; tekst polski w: Benedykt XVI, *List apostolski w formie «motu proprio» Porta fidei ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2012, s. 5-24, nr 5.

uwzględniać w takim samym stopniu jako źródła kan. 222 § 1 KPK/83, w jakim brano pod uwagę uchwały Soboru Trydenckiego, które ustawodawca uznał za obowiązujące przy redagowaniu kan. 1496 KPK/17.

Papieska Komisja ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego trzykrotnie powoływała się na Sobór Watykański II odnosząc się do tych fragmentów jego nauczania, które dotyczą odpowiedzialności za materialne potrzeby Kościoła. W pierwszej kolejności wymieniła dekret o apostołstwie świeckich. Wskazała na nr 21, jako obowiązujący przy redagowaniu analizowanego zobowiązania wiernych. Jednakże lektura treści tego fragmentu dokumentu nie upoważnia do stwierdzenia, że stanowił on podstawę do skodyfikowania obowiązku wiernych zaradzenia potrzebom Kościoła, by posiadał środki konieczne do realizacji swoich celów. Podany numer z *Apostolicam actuositatem* nie dotyczy badanego zagadnienia. Został poświęcony popieraniu przez kapłanów, osoby zakonne i wiernych świeckich różnego rodzaju stowarzyszeń apostołskich²⁵. Być może w źródłowym wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. nr 21 AA został wpisany błędnie z przyczyn tzw. „oczywistych omyłek drukarskich”. Za takim tłumaczeniem przemawia chociażby fakt, że w kolejnym punkcie dekretu Sobór nakazuje pasterzom Kościoła, aby troszczyli się o sytuację świeckich, którzy na stałe lub czasowo poświęcają się służbie w instytucjach i dziełach apostołskich. Ojcowie Soboru nauczają, aby pozycja świeckich pełniących tego rodzaju posługę dla Kościoła odpowiadała wymogom sprawiedliwości, słuszności i miłości, zwłaszcza w dziedzinie godziwego utrzymania ich oraz ich rodzin (AA 22). Należy zauważyć, że takie zobowiązanie nie stoi w sprzeczności z kan. 222 § 1 KPK/83, mimo iż wskazano w nim na zaradzenie potrzebom Kościoła, by posiadał środki niezbędne dla godziwego utrzymania szafarzy. Z dyspozycji normy kodeksowej wynika, że chodzi o utrzymanie szafarzy, ale nie tylko duchownych szafarzy. Ustawodawca w kan. 222 § 1 KPK/83 posłużył się wyrażeniem *ministri*, nie zaś *ministri sacri*, które odnosi się tylko do duchownych (zob. tytuł III Księgi II KPK/83). Zatem godziwego utrzymania należy domagać się także dla świeckich, którzy na stałe lub czasowo poświęcają się posłudze Kościo-

²⁵ „Wszystkie stowarzyszenia apostołskie winny być właściwie szanowane. Te natomiast, które hierarchia zależnie od potrzeb czasu czy miejsca pochwałała, zalecała, czy postanowiła zakładać jako najpilniejsze, powinny być przez kapłanów, zakonników i świeckich stawiane na pierwszym miejscu i popierane w miarę ich możliwości. Wśród nich dziś szczególnie należy docenić międzynarodowe stowarzyszenia czy związki katolików” (AA 21).

ła (KPK/83, kan. 231) [Krukowski 2005, 40]. Ponadto, Sobór wskazał, że obowiązek ten spoczywa na pasterzach, co również zgodne jest z *mens legislatoris*, ponieważ adresatami kan. 222 § 1 KPK/83 są wszyscy wierni. Tym samym, nie tylko świeccy są odpowiedzialni za zabezpieczenie materialnych potrzeb Kościoła.

Kolejnym dokumentem, w którym Sobór Watykański II poruszył kwestię analizowanego obowiązku wiernych jest dekret o misyjnej działalności Kościoła. Nie wskazał jednak bezpośrednio takiego zobowiązania, ile raczej wezwał do modlitwy i uczynków pokuty, by zebrano środki, których potrzebują misje. Nakaz natomiast sformułował w odniesieniu do podejmowania akcji informacyjnej za pomocą nowoczesnych środków społecznego przekazu. Jej skutkiem ma być zrozumienie działalności misyjnej Kościoła i potraktowania jej przez wiernych jako własnego zadania, którego każdy powinien się podjąć. Z kolei jej celem jest otwarcie i uwrażliwienie serc ludzkich na potrzeby innych, by móc je zaspokajać (AG 36). W ten sposób ujęta problematyka aktywności Kościoła w dziedzinie misji obejmuje wszystkie cele wymienione w kan. 222 § 1 KPK/83, do realizacji których konieczne są środki materialne. Kościół ze swojej natury jest pielgrzymujący i misyjny. Jego misją jest doprowadzenie ludzi do zbawienia. Zobowiązanie to jest bardzo trudne, ponieważ według danych z 2015 r. liczba ludności świata wynosiła ponad 7,253 mld [He, Goodkind and Kowal 2016, 3]²⁶, z czego 1,285 stanowili katolicy²⁷ na 2,184 mld chrześcijan (w 2013 r.)²⁸. Wynika z tego, że ponad 5 mld ludzi „trwa w okresie adwentu”, tj. oczekuje na przyście do nich Chrystusa, dlatego Kościół nie może pozostawić ich samych i ma obowiązek głosić im Ewangelię. Z tego względu należy mu zagwarantować niezbędne środki do realizowania jego misji w świecie, w szczególności do wypełniania jej przez urzeczywistnianie celów, które wskazane zostały w kan. 222 § 1 KPK/83.

²⁶ Aktualną liczbę ludności świata można sprawdzić na stronie internetowej: <https://www.census.gov/popclock/> [dostęp: 2.12.2017].

²⁷ *Annuario Statisticum Ecclesiae 2015*, ed. Central Office of the Church Statistics of the Secretariat of State, dane opublikowane na stronie internetowej w dniu 6 kwietnia 2017 r.: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2017/04/06/170406e.html> [dostęp: 2.12.2017].

²⁸ *Global Christianity. A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population*, Pew Research Center, Washington, D.C. 2011, s. 11: Pew Research Center's Forum on Religion Life, *Global Christianity*, December 2011, corrected February 2013.

Odpowiedzialność za materialne potrzeby Kościoła została także uwzględniona przez Sobór Watykański II w dekrecie o posłudze i życiu prezbiterów. Ojcowie Soboru stwierdzili, że kapłani zasługują na słuszne wynagrodzenie. Dlatego – jeśli nie zaradzono temu inaczej – sami wierni mają obowiązek zatroszczenia się o konieczne środki dla prezbiterów. Natomiast biskupi zobowiązani są przypominać o tym wiernym i promulgować normy, na podstawie których będzie możliwe zapewnienie godziwego utrzymania duchownych. Sobór określił także wymagania dla uregulowania kwestii wynagrodzenia, które ma służyć nie tylko samym kapłanom, ale również umożliwić im wspieranie potrzebujących oraz zapewnić skorzystanie z należnego odpoczynku (PO 20). Poleciał także powołanie instytucji diecezjalnej gromadzącej środki na potrzeby kapłanów, stworzenie zasobu dóbr, dzięki którym byłyby zaspokajane potrzeby osób sprawujących posługę w Kościele i wspieraniu diecezji uboższych. Takie formy pomocy powstawałyby przede wszystkim z ofiar wiernych, ale także z innych źródeł, których status prawny Sobór nakazał uregulować. Ponadto, zobowiązał konferencje biskupów do ustanowienia instytucji zapewniających kapłanom ubezpieczenie, opiekę lekarską, utrzymanie w wypadku choroby i starości. Samych prezbiterów zobligował do wspierania tego typu dzieł (PO 21).

3. ADHORTACJA *NOBIS IN ANIMO*

Papież Paweł VI w adhortacji *Nobis in animo* o potrzebach Kościoła w Ziemi Świętej informował, że Kościół w tym regionie świata pozbawiony jest środków materialnych na swoją działalność. Wyjaśniał, że nie można oczekiwać od wiernych do niego należących odpowiedniej ofiarności, ponieważ sami mają jedynie tyle, by utrzymać się przy życiu. Dlatego, by wspólnota chrześcijańska w Palestynie mogła przetrwać, rozwijać się i aktywizować swoją działalność, z pomocą musi jej przyjść cały świat chrześcijański, ofiarując jej modlitwę, zrozumienie i namacalny znak solidarności²⁹. Przez ostatnią z wymienionych form pomocy należy rozumieć wsparcie materialne.

²⁹ Paulus PP. VI, Adhortatio apostolica *Nobis in animo*, s. 185.

4. REDAKCJA KAN. 222 § 1
KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

W *Schemacie Fundamentalnego Prawa Kościoła* z 1969 r. odpowiedzialność wiernych za materialne potrzeby Kościoła została zredegowana w kan. 16. Wyrażony w nim obowiązek był zbieżny z aktualnym brzmieniem kan. 222 § 1 KPK/83 z tą różnicą, że drugim ze wskazanych w *Schemacie* celów było prowadzenie dzieł apostołskich (*opera apostolica*, a nie *opera apostolatus*), natomiast brakowało odniesienia do dzieł miłości³⁰. W *Relacji do Schematu*, relator W. Onclin zdefiniował kan. 16 jako „obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła” (*officium subveniendi necessitatibus Ecclesiae*) i poinformował, że jego treść została przez wszystkich przyjęta³¹.

Odmienne regulacje proponowano w *Schemacie o Ludzie Bożym* z 1977 r. Projektowany kanon otrzymał numer 29 w części dotyczącej obowiązków i praw wszystkich wiernych. Zredegowano go jako uwzględniający wszystkie możliwości i status rodzinny wiernych obowiązek zaradzenia troskom Kościoła o posiadanie środków koniecznych do sprawowania kultu Bożego, godziwego utrzymania lub wynagrodzenia duchownych oraz innych szafarzy i wypełniania innych celów właściwych Kościołowi³².

Projekt przepisu o odpowiedzialności za materialne potrzeby wspólnoty Kościoła nie znalazł się w *Schemacie* z 1980 r.³³ Należy zauważyć, że w *Relacji* z 1981 r. zamieszczony został załącznik z kanonami *Fundamentalnego Prawa Kościoła*, które nie zostało promulgowane, ale postanowiono o włączeniu jego kanonów do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Wśród nich znajdował się kan. 23 w podobnej redakcji do *Schematu* z 1969 r., wciąż

³⁰ *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalibus cum Relatione* (24.05.1969), w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalibus cum Relatione*, sub secreto, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1969, s. 5-53; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 867-95, kan. 16.

³¹ *Relatio super Schemate Legis Ecclesiae Fundamentalibus* (20.09.1969), w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalibus cum Relatione*, sub secreto, s. 55-123, kan. 16.

³² Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Canonum Libri II De Populo Dei*, reservatum, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1977, kan. 29.

³³ *Taż*, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae cognitum*, Patribus Commissionis reservatum (29.06.1980), Libreria Editrice Vaticana [b.m.w.] 1980.

z pozostawieniem sformułowania: „prowadzenia dzieł apostołskich” (*opera apostolica*), lecz z uzupełnieniem o prowadzenie także dzieł miłości³⁴.

W 1982 r. zaprezentowany został *Schemat końcowy*, w którym obowiązek troski o potrzeby Kościoła ujęty został w kan. 222³⁵ w brzmieniu z załącznika do *Relacji* z 1981 r. Projekt przepisu zawartego w *Schema novissimum* był pojedynczą jednostką redakcyjną, tj. nie zawierał paragrafów, i regulował jedynie obowiązek wskazany przez ustawodawcę w kan. 222 § 1 KPK/83. Powielał również powtarzające się za *Fundamentalnym Prawem Kościoła* wyrażenie jednego z celów Kościoła w formie przymiotnika, jako prowadzenie dzieł „apostołskich”. Natomiast w KPK/83 ujęty on został rzeczownikowo, jako prowadzenie dzieł „apostolatu”.

WNIOSKI

Badając podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła należy wśród nich starać się poszukiwać przede wszystkim *ratio legis* obowiązujących rozwiązań, rozumieć potrzebę ich wprowadzania i reakcję władzy kościelnej wobec napotykaných trudności w tej dziedzinie. Dlatego eksploracja tekstów źródłowych Magisterium Kościoła w analizowanej problematyce upoważnia do wskazania następujących wniosków:

- 1) Troska o materialne potrzeby Kościoła związana jest z koniecznością realizacji właściwych mu celów;
- 2) Zobowiązanie wiernych do zabezpieczenia Kościołowi środków niezbędnych do sprawowania kultu, utrzymania duchownych i innych pracowników kościelnych oraz prowadzenia dzieł apostolatu i miłości należy do

³⁴ Appendix: *Canones «Legis Ecclesiae Fundamentalis» qui in Codicem Iuris Canonici inserendi sunt, si ipsa «Lex Ecclesiae Fundamentalis» non promulgatibur*, w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis. atque Exc.mis. Patribus Commissionis ad Novissimum Schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a Secretaria et Consultoribus datis*, Patribus Commissionis stricte reservata, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1981, s. 349-58, kan. 23.

³⁵ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum* (25.03.1982), Typis Polyglottis Vaticanis, E Civitate Vaticana 1982, kan. 222.

stałej praktyki w dyscyplinie wspólnoty Kościoła. Z tego względu prace nad redakcją normy obligującej wiernych do zaradzenia potrzebom Kościoła nie były skomplikowane. Konieczność jej skodyfikowania nie nasuwała żadnych wątpliwości, tak samo jak jej zasadnicza treść i powiązanie z celami Kościoła;

3) Źródła wskazane przez Papieską Komisję ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego do kan. 222 § 1 KPK/83 nie są jedynymi regulacjami, które faktycznie wykorzystane zostały przy redagowaniu wynikającego z tej normy prawnej obowiązku;

4) Odwołanie się w dokumentacji źródłowej do kan. 1496 KPK/17 stanowiło jednocześnie uwzględnienie unormowań funkcjonujących na długo przed kodyfikacją prawa kanonicznego, w których pasterze Kościoła nieustannie przypominali wiernym o ciężącym na nich w sumieniu obowiązku, a nawet niekiedy odpowiedzialności karnej za sprzeniewierzenie się temu nakazowi;

5) Odpowiedzialność za zabezpieczenie materialnych potrzeb Kościoła nie wynika tylko z przykazania i ustawy kościelnej. Jej podstawowym źródłem jest wrodzone prawo Kościoła do domagania się od wiernych wszystkiego, co konieczne dla osiągnięcia właściwych mu celów (KPK/17, kan. 1495 § 1; KPK/83, kan. 1260);

6) Adresatami tej odpowiedzialności są wszyscy wierni, którzy na mocy sakramentów chrztu i bierzmowania mają kształtować tożsamość chrześcijańską w świecie realizując i manifestując w ten sposób swoją przynależność do Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Benedictus PP. XIV, *Constitutio Ad militantis* (30.03.1742), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745*, n. 1-364, ed. P. Gasparri, *Typis Polyglottis Vaticanis, Romae* 1947, nr 326, s. 723-733.

Benedictus PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Annus Fidei incohatur Porta fidei* (11.10.2011), AAS 103 (2011), s. 723-34; tekst polski w: *Benedykt XVI, List apostolski w formie «motu proprio» Porta fidei ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2012, s. 5-24.

- Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini sub Paulo III, Iulio III, Pio III Pontificibus Max. cum privilegio, apud Antonium Antonianum, Mediolani 1564, sessio XXI (16.07.1562): decretum de reformatione; tekst polski w: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski. T. IV (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM. Księża Jezuici, Kraków 2005, s. 613-25.
- Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini sub Paulo III, Iulio III, Pio III Pontificibus Max. cum privilegio, apud Antonium Antonianum, Mediolani 1564, sessio XXIV (11.11.1563): decretum de reformatione; tekst polski w: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski. T. IV (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM. Księża Jezuici, Kraków 2005, s. 733-75.
- Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini sub Paulo III, Iulio III, Pio III Pontificibus Max. cum privilegio, apud Antonium Antonianum, Mediolani 1564, sessio XXV (3.12.1563): decretum de reformatione; tekst polski w: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski. T. IV (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM. Księża Jezuici, Kraków 2005, s. 809-45.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabeticum ab Emo Petro Card. Gasparri auctus, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1943.
- Innocentius PP. III, Epistola Eius exemplo (18.12.1208), w: Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. I: Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745, n. 1-364, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1947, nr 30, s. 28-29.
- Paulus PP. VI, Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christifideles totius catholici orbis: de auctis Ecclesiae necessitatibus in Terra Sancta Nobis in animo (25.03.1974), AAS 66 (1974), s. 177-88.
- Pius PP. X, Epistola qua Pontifex dolet de iniuriis in religionem catholicam illatis a Gubernio Reipublicae Aequatorianae. Venerabilibus fratribus et dilectis filiis episcopis ceterisque locorum ordinariis in Republica Aequatoriana Aere nefarium quae (14.05.1905), ASS 40 (1907), s. 662-64.
- Pius PP. X, Litterae encyclicae venerabilibus fratribus patriarchis primatibus archiepiscopis episcopis aliisque locorum ordinariis pacem et communionem cum Apostolica Sede habentibus Iam dudum in Lusitania (24.05.1911), AAS 3 (1911), s. 217-24.
- Pius PP. VI, Constitutio Auctorem fidei prop. Synodi Pistorien., damn. (28.08.1794), w: Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. II: Romani Pontifices. A. 1746-1865, n. 365-544, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1948, nr 475, s. 682-714.

- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1989.
- Sacra Congregatio Concilii, Carcassonen. Collectionis eleemosynarum in paroeciis (29.04.1911), AAS 3 (1911), s. 277-78.
- Sacra Congregatio Concilii, Marsorum (16.04.1639), w: Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. V: Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760, n. 2056-3704, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1930, nr 2604, s. 284.
- Sacra Congregatio de Propaganda Fide, (C.G. – Bardstown) (13.05.1816), w: Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. VII: Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1700, n. 4428-5822, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1935, nr 4705, s. 231.
- Sacra Congregatio de Propaganda Fide, Instructio (ad Vic. Ap. Indiar. Orient.) (8.09.1869), w: Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. VII: Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1700, n. 4428-5822, ed. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1935, nr 4876, s. 416-28.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae Ad gentes divinitus (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-90; tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 433-71.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de apostolatu laicorum Apostolicam actuositatem (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-64; tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 377-401.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 478-508.

Schematy prawa

- Appendix: Canones «Legis Ecclesiae Fundamentalis» qui in Codicem Iuris Canonici inserendi sunt, si ipsa «Lex Ecclesiae Fundamentalis» non promulgatur, w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis. atque Exc.mis. Patribus Commissionis ad Novissimum Schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a Secretaria et Consultoribus datis, Patribus Commissionis stricte reservata, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1981, s. 349-58.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae cognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum (25.03.1982), Typis Polyglottis Vaticanis, E Civitate Vaticana 1982.

- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Canonum Libri II De Populo Dei, reservatum, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1977.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, Patribus Commissionis reservatum (29.06.1980), Libreria Editrice Vaticana [b.m.w.] 1980.
- Relatio super Schemate Legis Ecclesiae Fundamentalisi (20.09.1969), w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Legis Ecclesiae Fundamentalisi cum Relatione, sub secreto, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1969, s. 55-123.
- Schema Legis Ecclesiae Fundamentalisi cum Relatione (24.05.1969), w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Legis Ecclesiae Fundamentalisi cum Relatione, sub secreto, Typis Polyglottis Vaticanis [b.m.w.] 1969, s. 5-53; tekst polski w: Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 867-95.

Literatura

- Bączkiewicz, Franciszek, Józef Baron, i Władysław Stawinoga. 1958. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Wyd. 3. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża w Opolu.
- Central Office of the Church Statistics of the Secretariat of State, ed. 2017. *Annuario Statisticum Ecclesiae 2015*. <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2017/04/06/170406e.html> [dostęp: 2.12.2017].
- Gasparri, Pietro. 1933. *Catechismus catholicus*. Ed. 10. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Gasparri, Pietro. 2015. *Katechizm katolicki*. Warszawa: Wydawnictwo Prohibita Paweł Toboła–Pertkiewicz.
- Global Christianity. A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population*. 2011. Washington, D.C.: Pew Research Center.
- He, Wan, Daniel Goodkind, and Paul Kowal, U.S. Census Bureau, International Population Reports, P95/16-1. 2016. *An Aging World: 2015*. Washington, DC: U.S. Government Publishing Office.
- Jougan, Alojzy. 1958. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Wyd. 3. Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha.
- Korpanty, Józef, red. 2001. *Słownik łacińsko-polski*. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Krukowski, Józef. 2005. „Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 22-42. Poznań: Pallottinum.
- Pasternak, Ferdynand. 1970. *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Plezia, Marian, red. 2007. *Słownik łacińsko-polski*. T. 2. Wyd. 2 reprint. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Sitarz, Mirosław. 2004. *Słownik prawa kanonicznego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Słowikowska, Anna. 2017. „Podstawy odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła.” *Teka Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie* 10:215-34.
- Sondel, Janusz. 2009. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła

Streszczenie

Obowiązek zabezpieczenia materialnych potrzeb Kościoła ściśle dotyczy możliwości wykonywania przez niego celów, którymi są: sprawowanie kultu, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości oraz godziwe utrzymanie szafarzy. Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych w tym zakresie stanowią przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Ustawodawca przypomina wrodzone prawo Kościoła (*ius nativum*) domagania się od wiernych wszystkiego, co konieczne dla osiągnięcia właściwych mu celów (kan. 1260) i zarazem zobowiązuje wszystkich wiernych do troski o środki materialne na ich realizację (kan. 222 § 1). W analizowanej dziedzinie istotne są także źródła wskazane przez Papieską Komisję ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, zwłaszcza: kan. 1496 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., dekrety Soboru Watykańskiego II: *Apostolicam actuositatem*, *Ad gentes divinitus*, *Presbyterorum ordinis*. Za podstawy prawne należy również uznać dokumenty źródłowe, do których odwołano się przy tworzeniu pierwszej kodyfikacji prawa kanonicznego.

Słowa kluczowe: przynależność do Kościoła Katolickiego; kościelne prawo konstytucyjne; *Lex Ecclesiae Fundamentalis*; cele Kościoła; dobra doczesne Kościoła

The Legal Basis of Responsibility of the Christian Faithful for the Material Needs of the Church

Summary

The duty safeguard of the material needs of the Church is precisely related to the possibility of executing purposes by him, which are: celebrating of the divine worship, exercising works of the sacred apostolate and of charity and decent sustenance of the ministers. The legal basis of responsibility of the Christian faithful in this regard are regulations of the 1983 Code of Canon Law. The legislator reminds an innate right of Church (*ius nativum*) to require from the Christian faithful those things which are necessary for the purposes proper to it (can. 1260) and at the same time obliges all the faithful to care for material means for realization this purposes (can. 222 § 1). In the analyzed area the sources indicated by the Pontifical Commission for the Authentic Interpretation of the Code of Canon Law are also relevant, especially: can. 1496 of the 1917 Code of Canon Law, decrees of the Second Vatican Council: *Apostolicam ac-*

tuositatem, Ad gentes divinitus, Presbyterorum ordinis. The source documents referred to the first codification of canon law should be also recognized as legal basis.

Key words: the enrollment to the Catholic Church; constitutional Church law; *Lex Ecclesiae Fundamentalis*; purposes of the Church; the temporal goods of the Church

Information about Author: ANNA SŁOWIKOWSKA, PH.D. – associate professor, Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: sank@kul.pl